

EXTRACTIVISME, MIDDELEN VAN BESTAAN OP HET PLATTELAND EN ACCUMULATIE IN EEN 'KLIMAATWIJZE' WERELD: DE OPKOMST VAN GROEN ACTIVISME

Natacha Bruna

De in economisch, sociaal en milieu-opzicht asymmetrische uitwisselingsrelaties uit de geschiedenis van het imperialisme en kolonialisme hebben de huidige dynamiek van het wereldwijde kapitalisme vormgegeven en ruim baan gegeven. Kapitaalaccumulatie is tegenwoordig vooral gebaseerd op het zogenaamde 'extractivisme', waarbij niet-geïndustrialiseerde landen in het Zuiden fungeren als extractieknoppunten voor geïndustrialiseerde landen en voorzien in de wereldwijde vraag naar grondstoffen, basisproducten en energie. In dit theoretisch en empirisch onderzoek wordt extractivisme opgevat als een proces dat de accumulatie voedt door op verschillende manieren beslag te leggen op de natuur (natuurlijke hulpbronnen) door gedifferentieerde niveaus van uitbuiting van arbeidskrachten.

Toch vertoont het nieuwe gevecht om Afrika overeenkomsten met het oude gevecht. De huidige klimaatcrisis brengt echter nieuwe trends met zich mee in de context van en als drijvende kracht achter de roof van hulpbronnen. De dynamiek van het hedendaagse wereldwijde kapitalisme, vooral het narratief van klimaatverandering en de implicaties daarvan voor het systeem, maakt het ontoereikend om bij de landbouwkwestie uitsluitend te focussen op 'klassen van gevestigd bezit, kapitaal en arbeid op het platteland' (Bernstein, 2010b). Daarom is het doel van dit onderzoek om het intellectuele tekort in de Marxistische agrarische politieke economie te verkennen en aan te pakken, vooral met betrekking tot politiek-ecologische kwesties die te maken hebben met de ontwikkeling van productieve krachten en hun ecologische dynamiek.

Het is dus relevant om de twee aanjagers van de roof van hulpbronnen, extractivisme en beleid tegen klimaatverandering, te onderzoeken op het punt waarop ze elkaar raken: bij de roof van hulpbronnen. Beide aanjagers worden opgevat als mechanisme voor toe-eigening van hulpbronnen met sociale, economische en ecologische implicaties die overwogen moeten worden in het huidige debat over de landbouwkwestie. De centrale onderzoeksvraag is: 'Hoe hangt het raakvlak van extractivisme en groen beleid samen met de wereldwijde run op hulpbronnen en geeft het vorm aan wereldwijde patronen van accumulatie en aan middelen van bestaan op het platteland?' In kritisch landbouwonderzoek vanuit een politiek-economische en ecologische invalshoek naar de dynamiek van extractivisme, milieubeleid en middelen van bestaan op het platteland moeten zowel macro-economische aspecten als implicaties voor middelen van bestaan op het platteland op microniveau in aanmerking worden genomen. Macro-economische gegevens zijn relevant om handelsrelaties tussen regio's, economische prestaties van een land en dergelijke te begrijpen en te onderzoeken. Tegelijkertijd moeten ook de micro-implicaties van sociale reproductie, waaronder patronen van agrarische verandering, worden onderzocht. Daarbij moet de nadruk liggen op veranderingen in economische, sociale en ecologische relaties binnen huishoudens. Het onderzoek is echter voornamelijk kwalitatief.

Uit dit onderzoek naar de implementatie en resultaten van groen beleid blijkt dat nieuwe strategieën van kapitaalaccumulatie ontstaan door het creëren van nieuwe grondstoffen, markten, accumulatie-instrumenten en manieren om kapitaalaccumulatie te legitimeren. Er wordt een nieuwe en 'groenere' grens van accumulatie gesteld. Dit proces van commodificeren brengt een nieuwe golf van onteigening met zich mee waardoor het voor de plattelandsbevolking nog moeilijker wordt om in de noodzakelijke levensbehoeften te voorzien. Uit de casestudy's die in dit onderzoek zijn gedaan

blijkt dat deze nieuwe golf van groene investeringen en projecten, die direct verband houdt met zorgen om klimaatverandering, leidt tot verdere onteigening van middelen van bestaan en een voedingsbodem vormt voor kapitaalaccumulatie onder de vlag van de strijd tegen klimaatverandering.

Op grond van de ervaringen met beleid tegen klimaatverandering in Mozambique, met name de projecten 'Vermindering van emissies door ontbossing en bosdegradatie' (Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation (REDD+)) en 'Klimaatwijze landbouw' (Climate-Smart Agriculture (CSA)), toont dit onderzoek aan dat groen beleid niet alleen de roof van hulpbronnen, maar ook de onteigening van emissierechten van de armen impliceert. Vanuit de invalshoek van extractivisme wordt zichtbaar hoe emissierechten worden onteigend en overgedragen ten bate van externe accumulatie. Hierdoor ontstaat een nieuwe vorm van extractivisme die in dit onderzoek 'groen extractivisme' wordt genoemd. Dit is een praktisch onderzoeksinstrument gezien de huidige focus op emissies. Groen extractivisme is een innovatieve manier van kapitalistische productie, reproductie, consumptie en accumulatie.

Met onderzoek naar groen extractivisme worden nieuwe stappen gezet in het theoretisch en empirisch begrip van extractivisme. Ten eerste wordt het gedifferentieerde proces van extractivisme in de vorm van de toe-eigening van natuur en uitbuiting van arbeidskrachten (variëaties van extractivisme) in kaart gebracht. Ten tweede ontstaat meer inzicht in de manier waarop accumulatie in de gehele grondstoffenketen (van winning tot consumptie) wordt verwezenlijkt en in de implicaties voor het gastland als het gaat om economische productie en ontwikkeling. En in de derde plaats wordt het mogelijk om 'onzichtbare' of 'ontastbare' essentiële hulpbronnen (emissierechten) aan te pakken. Deze rechten worden de arme plattelandsbevolking ontnomen, wat een extra belasting betekent voor werkende mensen en vooral voor vrouwen op het platteland. In het algemeen zijn in dit onderzoek nieuwe patronen van roof van hulpbronnen en nieuwe accumulatie- en legitimatiestrategieën aan het licht gebracht en verkend. De hieruit voortvloeiende nieuwe dynamiek op het gebied van grond, arbeid en natuur kan dienen om sociale reproductie en middelen van bestaan op het platteland te onderzoeken.